BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

PERPESSICIUS

Mențiuni critice

LITERA

biblioteca școlarului

PERPESSICIUS

MENŢIUNI CRITICE

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

REFERINŢE CRITICE

Emoţiunea nu este — precum se ştie în psihologie — o stare independentă de cele trei straturi teoretice ale sufletului (inteligenţă, sentiment, voinţă), ci o umbră tremurătoare, mai densă sau mai firavă, ce urmăreşte oricare activitate psihică. Aşadar, când cineva încearcă să ne dovedească anemia poetică a unor versuri prin prezenţa unei intelectualităţi prea încordate, comite principial o eroare, pentru că inteligenţă şi sentiment, intelectualitate şi poezie sunt factori contrari, nu şi contradictorii, şi emoţia poate arde deasupra elementului intelectual cum ard anume combustibile deasupra apei. Dar ceva mai mult! În virtutea unei legi psihice nu e cu putinţă izolarea emoţiei de apercepţie, cum nu poţi extrage lumina din firele incandescente ale unui bec electric. Orice poezie mare stă pe un schelet de idei, proeminent sau abscons — după împrejurări — şi o poezie trainică este asemeni unui licurici care zboară prin întuneric ca un strop eteric de lumină, dar ţinut în palmă e o gânganie mică şi cenuşie. De aci concluziunea că poezia intelectuală nu este un gen deosebit de poezie “de sentiment”, ci este poezia pur şi simplu crescută în diferite medii de intelectualitate. Poezia erotică a lui Eminescu bunăoară are un substrat de inteligenţă psihologică, este întinsă pe un fond de observaţiuni asupra naturii dragostei şi a instabilităţii femeii. Dacă inginerul care construieşte un avion sau o locomotivă e cuprins — cum e probabil — de o surdă turburare a miraculosului mecanic şi prevede în duhnirea şi repedea învârtire a osiilor sau elicei coborârea prin conjuraţia calculului a unor forţe intangibile, mă întreb întrucât această emoţie este de altă natură decât sentimentul erotic? De bună seamă că nici emoţia erudituluі care a găsit etimologia unui cuvânt sau care în faţa Mării Negre îşi aduce aminte de versuri din Ovidiu nu este de altă esenţă, căci poezia încolţeşte pretutindeni cu o putere de germinaţiune determinată numai de sănătatea embrionului.

Dacă însă deosebire esenţială între diferitele emoţii poetice nu este, există totuşi una prin raport la gradul de intelectualitate ce stă în

substrucţia poeziei. Lirismul crescut în nisipul abstracţiunilor ideologice e mau puţin accesibil vulgului decât poeziile cu abstracţii psihologice.

Iată observaţiunile pe care ne-am socotit datori a le face, înainte de a prezenta noul volum de poeme al dlui Perpessicius *Itinerar sentimental,* spre a dovedi că principial intelectualismul ce se atribuie poetului nu e un agent străin poeziei.

Puţini dintre cei care citesc vor fi ştiind că *perpessicius* înseamnă *cel deprins cu suferinţa,* adică cel care printr-o reacţiune a spiritului a subjugat strigătele durerii, ceea ce este însăşi definiţia ironiei şi a stoicismului. Noi credem că poetul s-a definit cu justeţe, căci dacă de la primele versuri datate în 1917 se ghiceşte o nefericire personală, care cere o altă organizare a sufletului şi un efort de consolidare prin contemplaţie.

În ciuda aparenţelor, aerul în care cresc aceste versuri e cenuşiu şi dezolat, şi lipsa de culoare e un procedeu tehnic de a expune aviditatea, leşia zilelor monotone.[…]

În *Albumul danubian* se simte de altfel un ton de elegeie ovidiană, un ger scitic, sfâşiind în tristeţi rigide, fără intensitate, un suflet de altă climă.[…]

Nu numai în citarea de nume, dar în metafora ordonată, în oroarea de apă şi ger se simte înrâurirea poeziei latine, pe care, după toate probabilităţile şi semnele, dl Perpessicius o cunoaşte foarte bine, judecând nu atât după titlurile latine *Vectorius Amor, Rusticus Amor,* cât după spirit. Ca anticii, poetul are o tristeţe vagă de moarte, o întunecare de umbre cimeriene, fără dramatism de lament, cu o amărăciune de antică *cucută.* […]

În foarte multe din versurile dlui Perpessicius, o sentimentalitate declarată ca profesie de credinţă *("En moy n'est entendement ne sens, / D'escrire, fors ainsi comme je sens"),* se amestecă şi se distruge printr-o atitudine de încordare critică şi comentariu livresc, care însă nu e de natură umoristică, ci un instrument de discreţie sufletească şi de amărăciune reţinută, prin uşoare reacţiuni de voit prozaism împotriva unui urât invadent […].

În fond, versurile respiră o surdă şi statornică aspiraţie de eugenie a vieţii fizice şi morale, aspiraţiune de clasic, pentru care principiul echilibrului intelectual cere piatra forţei statuare. […]

Cu toate traducerile din literatura franceză, dl Perpessicius rămâne prin definiţie un clasic chiar şi în iubire, unde madrigalul, eleganta cutezanţă şi chiar satira au ceva ovidian şi epigramatic [...].

Spirit fin şi cultivat, dl Perpessicius ne înfăţişează, în mijlocul contorsiunilor moderniste, un suflet întristat, dar zâmbitor, ascuns sub metafora elegantă şi simplă a unui clasicism congenital.[...]

Întâia culegere de versuri a lui Perpessicius, *Scut şi targă,* conţinea însemnări pe raniţă, cu emoţie profundă dosită sub un aer de falsă superficialitate. În fond atmosfera era înrudită cu aceea din poezia lui Rimbaud, specializat în poezia haiducilor nostalgici, setoşi de vagabondaj, de intelectualitate şi de mirosul crud al ierburilor, iar executaţii în şanţ dintr-o poezie erau rude cu soldatul în putrefacţie din *Le dormeur du val* [...].

Brăilean, deci apropiat de Bărăgan, poetul are, împreună cu toţi muntenii, simţul eternităţii viguroase a câmpurilor, indiferente la gunoiul uman. [...]

Apoi din ce în ce Perpessicius se precizează ca un intimist, scriind direct, cum simte, şi luându-şi ca patron pe Alain Chartier (“En, moy n’est entendement ne sens, / D’escrire, fors ainsi comme je sens”). Nu compune, ci-şi alege temele din imediata experienţă, iar limba din conversaţie sau din cărţi, cum se-ntâmplă, improvizând “cărţi poştale”, însemnări pe albumuri. Aşezarea la o masă cu cantalupi, prune, nuci e prilej de poezie. De asemeni instalarea într-o casă, reocuparea locului obişnuit la bibliotecă [...].

Intimismul simbolist şi livresc e împrospătat de un clasicism elegiac de factura Ovid-Catul-Properţiu. Frigul ţinuturilor scitice, mormintele, ceea ce întunecă existenţa sub soarele mediteranean şi printre albele coloane, acestea sunt ideile poetice ale elegiacului clasic, nu în decor, ci în substanţă. Teroarea de mări negre, zăpezi şi vânt aspru e ovidiană [...].

Brumele flamande se prefac în ceţuri cimeriene, bălţile dunărene în ape infernale, Mureşul în Styx [...].

Într-o parafrazare foarte izbutită din Horaţiu, se strecoară un uşor spleen modern [...].

George CĂLINESCU

Premiul de stat acordat lui Perpessicius pentru marea lui lucrare: ediţia critică a *Operelor* lui M. Eminescu, consacră nu numai zeul unui

neobosit cercetător, dar vine să dea o satisfacţie tuturor acelora care, urmărindu-i activitatea de mulţi ani de zile, au recunoscut în el una din figurile cele mai pure ale generaţiei de scriitori dezvoltaţi în epoca dintre cele două războaie. [...]

Volumul *Scut şi targă,* apărut în **1926**, dezvoltă teme inspirate de experienţa războiului şi de amărăciunile care au urmat pentru luptătorii lui în vremea dezmăţului politicianist, a arivismului, a averilor agonisite într-o săptămână. A urmat colecţia *Itinerar sentimental.* Aceste volume au rămas multă vreme pe masa cititorilor de poezie, care le deschideau mereu pentru a afla una din inspiraţiile cele mai delicate şi mai spirituale ale epocii.

Între timp a apărut şi *Repertoriu critic,* culegere de note publicate într-o revistă de bibliografie şi care completau imaginea poetului cu acea a iubitorului de cărţi şi a criticului. Aici, ca şi în seria *Menţiunilor critice,* sau în *Jurnal de lector* şi *Dictando divers* se întregea figura originală a criticului literar. Nu este carte românească de literatură, apărută în deceniile dintre cele două războaie, care să nu-şi fi găsit caracterizarea ei atentă şi cumpătată în notele şi foiletoanele lui Perpessicius. Ştim cât de greu îi este unui critic să urmărească întreaga producţie literară a vremii şi să-şi facă o idee despre felul şi valoarea fiecărei înfloriri a bogatei recolte. Perpessicius cunoştea tot ce apărea, urmărea toate filiaţiile, era edificat cu privire la toate modificările suferite de o operă la trecerea ei dintr-o revistă într-un volum.

Opera critică a lui Perpessicius este mai întâi un imens repertoriu bibliografic şi interpretativ de care nu se va putea lipsi nimeni dintre acei ce-şi vor lua sarcina de a studia literatura ultimilor treizeci de ani. Folosul acestor lucrări se însoţeşte cu argumentul. Criticul scrie cu mijloacele unui poet, nu dispreţuieşte ornamentul stilistic, cedează asociaţiilor lui culese dintr-o informaţie foarte bogată în domeniul literaturilor antice şi moderne. Fraza lui are, din această pricină, o sinuozitate complexă, şi un articol de-al lui se desfăşoară în volute. Unii i-au reproşat lui Perpessicius ceea ce alcătuieşte fondul personalităţii lui morale: bunătatea şi generozitatea. Criticul este uneori prea indulgent şi, ca urmare, contrastele aprecierilor lui sunt oarecum reduse. Dar câţi tineri n-au extras puteri întăritoare din verdictele binevoitoare ale lui Perpessicius? Şi de câte ori cuvântul lui de publicist şi de cetăţean nu s-a pronunţat în favoarea celor slabi şi prigoniţi? Democrat convins, prin

vocaţiune adâncă, Perpessicius a arătat adeseori curaj în apărarea omenirii oprimate. [...]

Puţini sunt cercetătorii care să cunoască mai bine ca el veacul al XIX-lea românesc, cărţile, publicaţiile periodice şi manuscrisele lui. Şi acest erudit pe care universitatea l-ar fi putut folosi cu rezultate atât de bogate pentru tineretul studios a poposit într-o zi în faţa operei principale a vieţii lui. Manuscrisele lui Eminescu cu cele cincisprezece mii de pagini ale lor, pline de uimitoare surprize în fiecare moment, atrăseseră pe mai mulţi cercetători, fără ca vreunul din aceştia să fi extras tot ceea ce ele puteau să dea. Încă de acum douăzeci de ani Perpessicius s-a angajat în studiul lor, şi în 1939 începea să publice monumentala ediţie critică a *Operelor* lui Mihai Eminescu. Meritele acestei opere sunt dintre cele mai mari. Corectări de vechi lecţiuni greşite, critica ediţiilor anterioare, un imens material de note şi variante, minuţia şi exactitatea tuturor observaţiilor fac din lucrarea lui Perpessicius una din cele mai de seamă realizări ale filologiei româneşti. Nimeni nu va mai putea studia pe Eminescu, istoria şi conexiunile fiecăreia din operele lui, geneza şi evocările lor în istoriografia şi critica literară fără să pornească de la ediţia critică a lui Perpessicius. [...]

Răsfoiesc *Antologia poeţilor de azi,* apărută în 1925, şi aflu, din indicaţiile unei notiţe, că printre operele manuscrise ale lui Perpessicius se găsesc două romane care n-au văzut niciodată lumina tiparului: *Fatma sau focul de paie* şi *Amor academic*. Bănuiesc că scriitorul nu le-a dus la capăt şi că ele au rămas în regiunea în care, după vechile credinţe, odihnesc suflete neîntrupate... Dar câte alte opere de-ale lui Perpessicius nu vor fi rămas nesăvârşite sau în stare de simplu proiect pentru că autorul lor posibil s-a şi consacrat unei mari lucrări de erudiţie şi hărnicie, în serviciul celui mai mare dintre scriitorii români: în serviciul lui Eminescu? Putem încerca uneori regretul că poetul, istoricul literar, prozatorul au consimţit la sacrificiu. Dar nu ne putem împiedica de a spune că Perpessicius s-a realizat astfel prin partea cea mai bună a naturii lui morale, prin modestia, generozitatea şi devotamentul lui.

În cronicile fanteziste ale lui Perpessicius se manifestă un temperament stilistic din familia unui Odobescu, Hogaş şi Mateiu Caragiale. Scrisul clasicizant poposeşte, îmbogăţit cu tot ce-i poate aduce farmecul unui spirit învăţat şi urban şi a unei inimi pline de toleranţă şi tandreţe, cultivând melancoliile memoriei, pasiunea lecturilor nesfârşite, în umbra

bibliotecilor, pe care el le cântă cu delicateţea unui poet idilic. Când frumosul chip virginal, întrezărit printre doctele tomuri ale lui Du Cange, Saglio şi Daremberg, Nisard, Nyrop şi Meyer-Lübke, dispare deodată, el i se adresează cu această invocaţie, subliniată de umor: “De ce întârzii să cobori, Victorie într-aripată, între zidurile tapetate cu tomuri ale sălii acesteia de bibliotecă? Cu ce inadvertenţă te-au supărat clasicii, ce rezervă te-a indispus la romantici, de ţi-ai uitat cu totul fotoliul numerotat de sub barba stufoasă a magului de la Câmpina? Cerneala şi-a uscat drojdia neagră pe fundul călimărilor, gânditor s-a lăsat pe spate fotoliul vacant şi străină visează fereastra. Cum se înfiora plopul când îţi odihneai privirea obosită pe creştetu-i şi ce smerită se ruga crucea din vârful clopotniţei, când o surprindeai în răgazul dintre două lecturi! O, zilele de la Aranjuez!” Lirismul autorului poate fi refăcut din mărturiile culegerii *Dictando divers* (I, 1940), unde cu tot resortul împrejurărilor externe sau fortuite care îl pun cu fiecare pagină în mişcare, întregul păstrează caracterul unui jurnal intim, într-atât scriitorul vorbeşte, de fapt, întotdeauna despre sine însuşi, despre reacţiile sensibilităţii sale discret dezamăgite şi caste. Procedeul de artă al lui Perpessicius este digresiunea savantă şi retrospectivă; pentru fiecare înseninare a gândirii, apare cortegiul amintirilor culese din bogatele lui lecturi şi dintr-o existenţă căreia i-a plăcut să se oprească lângă eroii suferinţelor umile şi al elanurilor săgetate. În seria eseiştilor noi, Perpessicius aduce gruparea de sentimente şi atitudini a omului de carte, interiorizat şi sensibil, a învăţatului delicat şi pur, în care lumea intelectuală îşi regăseşte conştiinţa ei.

Tudor VIANU

Perpessicius a întrunit în chip profund două însuşiri care, la prima vedere, s-ar părea că nu se împacă între ele: talentul scriitorului şi facultatea de-a trăi şi de-a explica literatura, adică ceea ce de obicei se numeşte funcţia criticului. Critica literară are la fază o vocaţie. Nu oricine poate fi critic, sau deveni critic numai prin studii, deşi trebuie spus numaidecât că studiul este şi el o condiţie de bază a activităţii critice; este însă o condiţie care trebuie să se dezvolte pe temeiul unei înclinări puternice de-a explica fenomenul literar ca pe un fenomen de viaţă.

La Perpessicius, cele două însuşiri, cea de scriitor şi cea de critic, nu s-au cumpănit, în ce priveşte exercitarea lor, fiindcă activitatea criticului a covârşit, ca volum, pe cea a scriitorului. Fapt însă cu totul remarcabil, stilul lui Perpessicius, felul său personal de-a construi fraza şi perioadele, îşi pune pecetea bine apăsată în toate lucrările sale de critic şi de istoric literar. Datorită acestui fapt, comentariile sale critice şi de istorie literară sunt, în ce priveşte stilul, o creaţie literară şi demonstrează prin existenţa lor că nepotrivirea absolută care ar exista între scriitor şi critic şi de care s-a vorbit şi se vorbeşte de-atâtea ori nu este o realitate, ci mai mult o părere greşită.

Gândirea critică, la Perpessicius, era inseparabilă de gândirea literară, chiar de gândirea poetică, pe care autorul *Itinerarului sentimental* şi-a exprimat-o în versuri care, în poezia românească a secolului nostru, se disting printr-un ton de intelectualitate şi duioşie, de uşor autopersiflaj al sentimentalului întotdeauna sincer şi adânc, o poezie fără emfază lirică, de-o simplitate rafinată fără artificialitate, în care, nu rareori, amintiri de lectură şi senzaţii de artă se împletesc cu impresii de viaţă cotidiană. […]

Artist al versului, Perpessicius dă dovadă şi în proza sa de o artă aleasă. Frazele sale se adună, scurt despărţite între ele de câte un punct şi virgulă, în perioade cu meandre şi unghere, labirintice adesea, dar întotdeauna admirabil proporţionate, savant încetinite şi dând astfel impresia unei masivităţi care, în chip plăcut surpinzător, nu este niciodată greoaie. Perpessicius cunoaşte secretul de-a împăna totul cu referinţe erudite într-o formă armonioasă, cu precizia cea mai mare, dar fără insistenţe pedante, fapt ce dă studiilor şi articolelor sale întotdeauna o valoare de artă literară cel puţin egală cu valoarea lor de critică şi de istorie literară. […]

Obiectivitatea ştiinţifică a criticii literare este, într-o mare măsură, o iluzie organizată. Există, în această privinţă, numai trepte către o obiectivitate care nu poate fi atinsă, în mod practic, niciodată. Şi aceasta din cauză că domeniul criticii literare (ca şi acela, mai vast, al istoriei literare) nu este, nu poate fi dominat, determinat, condus de legi sigure de dezvoltare. Ce se poate stabili cu oarecare siguranţă sunt obişnuinţe şi tradiţii, de care criticul doritor şi cultivator de adevăr trebuie să ţină seama, tot aşa cum el trebuie, pe cât se poate, să se ferească, în judecata operei literare, de prejudecăţi şi de spiritul de părtinire (deseori degenerat

în sectarism), adică să se silească să urce cât mai multe din treptele de care am vorbit, fără să creadă cu tot dinadinsul că poate să atingă obiectivitatea ştiinţifică totală, adică să-şi ascundă în întregime înclinaţiile, să iasă din el însuşi şi să fie un cântăritor impersonal al defectelor şi al calităţilor.

Despre o artă a criticii literare se poate vorbi. Această artă subtilă şi grea Perpessicius a cultivat-o cu pasiune şi devotament, aşezând critica pe culmile unei creaţii literare în care stilul, de-o elegantă construcţie clasică în asamblu şi totodată cu sinuozităţi ce ating ascunzişurile sensibilităţii moderne, sugerând înţelesuri dincolo de sensul vădit al frazei, ajută la desăvârşirea cunoaşterii literare profunde.

Alexandru PHILIPPIDE

Primul şi al doilea volum de critică al lui Perpessicius [...] *Repertoriu critic* (1925) şi *Menţiuni critice* (I, 1928), se interferează cu două volume de versuri: *Scut şi targă* (1926) şi *Itinerar sentimental* (1932), lăsând impresia unei ezitări între critică şi poezie, a unei înclinări mai mult către poezie, decât către critică. Din spiţa lui Verhaeren trecut prin Rimbaud, în *Scut şi targă,* el un poet simbolist clasicizant, livresc, în linia lui Henry de Régnier, parafrazând voit superficial pe Horaţiu într-o *Odă către Postumus* ("Vai! Postume, Postume, cum mai trec anii! / Ce sarbezi şi iute mai trec, şi, sărmanii / De noi cât trudim şi ne zbatem în viaţă"). Mai departe, Perpessicius se dedică "cu o bunăvoinţă universală", cum zice Lovinescu, criticii foiletonistice, excursiilor literare, după modelul lui Remy de Gourmont din *Promenades litéraires,* recenzând cu voluptate sau cu sarcasm tot ce-i cade în mână, îndeosebi poeţi consacraţi sau debutanţi, în simpatice forfote stilistice, în care judecata de valoare cade pe al doilea plan. Rodul acestor itinerarii critice nu sunt numai cele cinci volume de *Menţiuni critice* tipărite până în 1946 (II, seria 1934; III, seria 1936; IV, seria 1938; V, seria 1946), ci şi postumele VI, seria 1934—1936; VII, seria 1938—1940; VIII, seria 1940—1942; IX, seria 1942—1944 şi X—XII, seria 1944—1947, continuată cu *Menţiuni de istoriografie literară şi folclor* (1948—1957; II, 1957—1960; III, 1958—1962; IV, 1963—1967), *Memorial de ziaristică* (I, 1970), *Lecturi intermitente* (1971) şi *Eminesciana* (1971) la care trebuie să adăugăm *Dictando divers* (1940) şi un *Jurnal de lector(1944)*. Prozator delectabil în critică,

Perpessicius a lăsat în fază de proiect romanele insistent anunţate *Amor academic* şi F*atma sau focul de paie* (din care au apărut fragmente), ducând la capăt din ediţia operei eminesciene care i se încredinţase numai poezii (I, Poezii antume, 1939; II—III, Note şi variante, 1943—1944; IV, Poezii postume, 1952; V, Note şi variante, 1958; VI, Literatura populară, 1963) şi o ediţie revăzută prezentată în trei volume *(Opere alese,* 1964—1965), reeditată cu îmbunătăţiri postum, în 1973.

Alexandru PIRU

Critic dublat de un fin erudit, fără pedanterie, al unui stil "artist" în analiza operelor, Perpessicius lasă falsa impresie a unui spirit bonom, generos în judecăţi, afirmând totuşi — la o lectură mai atentă — sub fraza barocă, aprecieri acide, rostite însă cu o mare curtenie.

În critică, Perpessicius nu a fost partizanul unei singure şcoli literare. A îmbrăţişat cu căldură toate direcţiile şi toate formulele artistice, din convingerea că un critic literar nu trebuie să aibă prejudecăţi sau preferinţe. [...] Criticul manifestă, în consecinţă, o egală curiozitate faţă de o operă naturalistă sau faţă de alta simbolistă, primeşte cu o emoţie totdeauna de sărbătoare lucrarea unui scriitor cunoscut şi scrierea unui debutant. Le analizează cu minuţie, le introduce într-un cadru larg de referinţe literare, le apropie de opere ilustre, studiază atent etiologia îndepărtată a motivului artistic, făcând adesea lungi şi voluptoase incursiuni în literatura universală. [...] Erudiţia criticului e impresionantă şi se revarsă, cu generozitate, în comentarii de un graţios cărturărism. Fraza e bogată, odobesciană, înflorită cu metafore uneori mai sugestive decât acelea din textul comentat. Criticul e un virtuoz al stilului "artistic". Îi recunoşti uşor scrisul prin abundenţa determinantelor, a stilului metaforic, apoflegmatic. "Impresionist cu erudiţie", cum l-a definit Lovinescu, Perpessicius dă, în fond un mare prestigiu expresiei critice. Scrise în maniera unui Anghel trecut prin toate şcolile poetice mai noi, "menţiunile" relevă o fineţe indiferentă aproape de obiectul pe care se fixează. Perpessicius este în fond un poet fin şi cult ce face o critică delicată şi erudită, bizuită mai puţin pe judecata fermă de valoare şi reconstituirea amănunţită a universului operei (deşi acestea nu lipsesc!), cât pe glosa subtilă inteligentă, pe comentariul marginal, de surprinzătoare efecte imagistice. Mai mult decât orice, Perpessicius ilus-

trează ideea că un critic nu este judecătorul scriitorului, ci comentatorul lui generos, decis să descopere, chiar dacă operaţia i-ar cere multă energie şi elasticitate a criteriilor, boabele de mărgăritar ale talentului ascuns în zonele lutoase ale literaturii. O "bunăvoinţă aproape universală", decidea, în privinţa lui Perpessicius, Lovinescu. Criticul dovedeşte, într-adevăr, o generozitate consecventă, nu însă fără justificări din punctul său de vedere. [...] Cine ştie însă să citească observă că nu de puţine ori criticul ascunde ghearele în catifea şi că, în fond, el descurajează pe impostori, dar nu prin judecăţi drastice, ci printr-o afecţiune maliţioasă. [...]

Există un protocol al lecturii în critica lui Perpessicius. Mai mult o istorie, o prelectură care anticipează analiza propriu-zisă. Criticul nu se hotărăşte uşor să părăsească tinda (cum spune el) foiletonului. Întâi referinţe din literatura universală, amintiri personale, note despre dificultatea subiectului şi, după ce toate acestea au fost îndeplinite, criticul se hotărăşte să treacă pragul operei, dar nu pentru mult timp. Un detaliu, o nuanţă amintesc comentatorului de ceva, şi atunci el deschide o nouă paranteză. Discursul critic se constituie, aşadar, dintr-un sistem de paranteze care proliferează pe tot parcursul analizei. Opera eset astfel tatonată, îndepărtată şi apropiată din nou, într-o veşnică nehotărâre a criticului de a duce investigaţia până la capăt. El aplică, nu ştiu cât de conştient, principiul simbolist al sugestiei, evitând să distrugă misterul operei printr-o definiţie exactă a simbolurilor ei. Critica nu părăseşte, în orice caz, decât rareori şi pentru scurtă vreme, această zonă de nuanţe, pânza ei fină se ţese, ca aceea a păianjenului, în penumbra lucrurilor. În contact cu un obiect de preţ (opera), critica trebuie să aibă însuşiri asemănătoare. Critica este o formă a artei (principiu impresionist), lirismul nu-i este refuzat. Paginile din *Menţiuni* se pot citi şi separat de obiectul lor, ca proză artistică. Cu o asemenea manieră, singulară în critica românească, Perpessicius a dat pagini substanţiale despre Sadoveanu *(Zodia Cancerului),* Arghezi, Ion Barbu, Mateiu Caragiale, Ion Pillat, Al. Philippide, Gib. I. Mihăiescu, V. Voiculescu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Ion Minulescu, N. Iorga, Adrian Maniu, Gala Galaction, C. Stere, Panait Istrati etc. [...] Surprinzătoare e, de pildă, opinia negativă despre *Istoria literaturii române contemporane* [...] de E. Lovinescu. [...] Perpessicius a scris şi pagini inspirate, erudite, de istorie literară. Mai întâi foiletoane ocazionale despre Eminescu, Alecsandri, Filimon, I. L. Caragiale, Ion Budai-Deleanu, Macedonski,

Bălcescu etc., şi a dat, mai târziu, studii capitale despre Eminescu, Iordache şi Dinicu Golescu, V. Alecsandri, B. P. Hasdeu, D. Cantemir, Anton Pann, Mateiu I. Caragiale ş. a.

Eugen SIMION

[…] La Perpessicius, erudiţia urmând linia curbă a frazării, întoarse mai totdeauna asupră-şi, pentru a scăpa din nou în mereu alte arcuri şi ramificări ornamentale, după estetica parcă a conversaţiei unui vechi salon occidental, erudiţia însăşi devine podoabă stilistică. Felul de a introduce chiar date bio-bibliografice e graţios ca un pas de menuet. Decalcuri franceze de limbă în alternanţă imediată cu sintagme româneşti desuete se învecinicesc în acelaşi gust al preţiozităţii circumlocute. Criticul, pe lângă o pălărie împodobită de penaje, cu care salută larg, complimentos, are la şold o sabie decorativă, potrivită cu costumul, al cărei mâner lucrat artistic cere o mână fină şi gesturi inofensive. În condiţia sa internă acest critic, mai mult sugerând decât afirmând, aparţine secolului politeţii şi este poate ultimul european căruia îi stau bine, mai bine decât multora din epocă, peruca, jaboul, mânecuţele de dantelă şi fundele de sub genunchi, până unde urcă ciorapii de mătase. E un gentilom al criticii literare. Iar dacă pe alocurea, costumul lui scump nu este cu totul îndemn şi politeţea, foarte rareori cedantă, lasă să i se vadă uşoare iritaţii sau câteodată chiar mânerul sabiei, faptul nu are de ce să ne mire. Ne aflăm doar în faţa unui orléanist, care, făcând şi critică cetăţenească, a trebuit uneori nu numai să evolueze între pereţi de oglinzi versaillezi, dar să şi răscolească arhive prăfoase şi, în ani de revoluţie, să se şi şteargă pe lângă baricade în flăcări, care i-au afumat şi ars parte din dantelărie. Efectul dintâi ca şi de pe urmă al conduitei sale critice este însă totdeauna de complicaţie delicată în stil rococò.

Vladimir STREINU

[…] Despre câte cărţi şi autori a scris Perpessicius? Repertoriul de nume şi de opere, adevărată “restitutio in integrum”, este enorm, învederând o fecunditate neistovită. În vedere panoramică, suprafaţa îmbrăţişată de privirile criticului încorporează piscuri şi coline. Pe harta lecturilor sale găsim *menţiuni* despre mai toate apariţiile naţionale din epocă, chiar despre cele minore. […]

În ideologia literară a criticului la primele sale *menţiuni,* ca şi mai târziu, frumosul stă sub semnul relativismului estetic. Necontenita cercetare prin aluviunile atât de divers fertile ale literaturii duce, ca la E. Lovinescu, la constatarea diversităţii continue a formelor posibile. Faţă de asemenea diversitate, receptivitatea e o condiţie, şi autorul *menţiunilor* nu se abate de la acest principiu. Îl vedem într-o permanentă căutare. Certitudinea şi îndoiala, afirmarea şi negaţia, împletindu-se, învederează o inteligenţă critică deschisă înnoirilor, o atitudine mai mult generoasă decât severă, favorabilă, în principiu, oricărei experienţe. Dacă vreo ostilitate ireductibilă există, aceasta se explică consecvent, cu sarcasm, împotriva dogmatismului şi a obsesiilor sociale. [...]

Comprehensiune — iată principiul opus dogmei; *pătrundere,* nu analiză mecanică; *supunere la obiect,* nu schematism. Singură comprehensiunea, examinarea nuanţată, poate asigura “un regim de echitate critică“. Iar criteriile acestei înţelegeri largi, cu respectul datorat oricărei opere, sunt de provenienţă eclectică. În practica lui Perpessicius, înaintea altor condiţii stă *simpatia* pentru activitatea oricărui creator, consacrat sau debutant. [...]

În numeroase *menţiuni* frapează, precum în tehnica portretistică a unui Daumier, concentrarea desenului, culorii şi luminii pe o trăsătură fundamentală. Potenţarea unei singure trăsături urmăreşte, în fond, sublinierea dimensiunii definitorii: “sunetul unui suflet”, cum scrie o dată criticul. Sesizarea unei asemenea dominante reclamă în primul rând pătrundere critică; pe de altă parte, formularea plastică, expresivă, astfel ca definiţia să lucreze asupra spiritului, cere capacitate de expresie. Perpessicius posedă din plin arta formulelor succinte şi elegante, unele din ele admirabile. [...]

Critica presupune o tehnică a comparaţiilor, scrie Perpessicius, citându-l pe Thibaudet şi adăugând imediat: “...dar şi arta asociaţiilor” *(Dictando divers,* p. 115). Câte opere şi autori, atâtea comparaţii, paralele şi asociaţii, care, la autorul *menţiunilor,* orientează discuţia spre o aleasă atmosferă intelectuală. Călăuzul de solidă cultură se opreşte de câte ori e cazul şi subliniază ce l-a impresionat, în căutarea frumosului, în diverse călătorii literare. [...]

Format la şcoala criticii franceze, a lui Sainte-Beuve în special [...], evoluând în anii socialismului, spre o înţelegere materialistă a fenomenului literar, Perpessicius rămâne consecvent un scriitor rafinat. Din

toate volumele sale se desprinde parcă o demonstraţie: criticul să aibă frază. [...] Graţios şi caligrafic precum un menuet, scrisul lui Perpessicius cu fraze ample, ornate într-o infinitate de tonuri, cu avansuri şi retractări succesive, ţine de amintirea somptuoasă a barocului. [...]

Pentru a-şi păstra libertatea de acţiune, autorul *menţiunilor* îşi refuză denumirea de critic, atribuindu-şi oficiul de foiletonist, de glosator sau de simplu cititor. Cuvântul liminar la prima serie a *menţiunilor* conţine o pecizare plină de precauţii: *menţiunile* nu sunt cronici literare, ci "în primul rând o serie de mărturii ale unui cititor mai mult sau mai puţin în curent cu producţia literară contemporană din România".

Dar ce *mărturii?* Pentru că, "temperament prin excelenţă subiectiv", criticul ţine la libertăţile sale de interpretare. "El se fereşte, cu stăruinţă, să se considere critic, pentru că nu-şi recunoaşte nici însuşiri didactice, nici un anume dogmatism fără de care, pare-se, criticul nu se întrupează."

Evident, declaraţia e îmbibată de ironie. În locul altor aspiraţii, *menţiunile* îşi propun să fie "exerciţii de bun-simţ critic, altminteri zis, de gust" (I, p. VII). Fapt evident, *menţiunile* răspund acestui ţel. [...]

De la însemnările critice de după primul război mondial până la ediţia critică Eminescu, portretul lui Perpessicius a evoluat.

Într-o ipostază, critica înţeleasă ca un nobil exerciţiu artistic, în altă ipostază, editorul riguros, utilizând metodele istoricului literar; iată trăsături diferenţiate caracterizând o personalitate bilaterală. Dând curs unei vocaţii puternice, Perpessicius, mare muncitor şi spirit fin, e de mult timp un maestru, ale cărui lecţii stau ca exemplu generaţiilor noi. Lecţii de erudiţie, de gust şi umanism delicat.

Constantin CIOPRAGA